

1916-YILGI MILLIY OZODLIK HARAKATINING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI, BOSTIRILISHI VA TARIXII AHAMIYATI

Talaba: **Usmonov Oybek Ihlom o'g'li**
Ilmiy rahbar: **Normuminov Ramziddin Xayitovich**

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 16.06.2026

Revised: 17.06.2026

Accepted: 18.06.2026

KALIT SO'ZLAR:

*Turkiston, Jizzax
qo'zg'oloni, Toshkent
namoyishlari, Farg'ona
vodiysi, chor
ma'muriyati, jazo
otryadlari, tarixiy
ahamiyat.*

Ushbu maqolada 1916-yilgi milliy ozodlik harakatining Turkiston o'lkasi (Toshkent, Farg'ona, Jizzax, Sirdaryo va Samarqand viloyatlari) bo'ylab yoyilishi va har bir hududning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, xalq chiqishlarining chor hukumati tomonidan shafqatsizlik bilan bostirilishi, uning fojiali oqibatlari hamda harakatning milliy ozodlik kurashi tarixidagi o'rni va ahamiyati yoritilgan.

Kirish

1916-yilgi milliy ozodlik harakati o'zining ko'lami va qamrovi jihatidan chor Rossiyasining Turkistondagi mustamlakachilik rejimini larzaga keltirgan eng yirik chiqish hisoblanadi. Podshoning mardikorlikka olish haqidagi farmonidan so'ng, norozilik to'liqini butun o'lka bo'ylab shiddat bilan tarqaldi. Har birimiz uchun ushbu harakatning turli viloyatlardagi kechish jarayonlarini, uning bostirilish mexanizmlarini hamda tarixiy yakunlarini o'rganish xalqimizning ozodlik yo'lidagi kurash xarakterini tushunishda muhim o'rin tutadi.

1. Turkiston viloyatlaridagi xalq chiqishlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari .

Harakat har bir hududda mahalliy sharoit va ijtimoiy muhitdan kelib chiqib, o'ziga xos xarakterda namoyon bo'ldi:

Toshkentdagi chiqishlar: Toshkentda qo'zg'olon dastlab iyul oyi boshida shahar ma'muriyati binolari oldida mardikorlikka olish ro'yxatlarini yo'q qilish talabi bilan boshlandi. Shahar aholisining chiqishlari ko'proq ommaviy namoyishlar va ma'muriy idoralarga hujum qilish ko'rinishini oldi.

Jizzaxdagi qurolli qo'zg'olon: Harakatning eng keskin va shiddatli o'chog'i Jizzax vohasi bo'ldi. Bu yerda stixiyali norozilik tez fursatda uyushgan qurolli qo'zg'olonga aylandi. Nazirxo'ja eshon boshchiligida xalq chor amaldorlarini, temir yo'l va telegraf tarmoqlarini

=====
vayron qildi. Jizzaxdagi chiqish milliy ozodlik harakatining eng yuqori cho‘qqisi hisoblanadi.

Farg‘ona vodiysidagi harakatlar: Farg‘ona, Andijon va Marg‘ilon hududlarida ham aholi ro‘yxat tuzuvchi mahalliy ma‘muriyat vakillariga qarshi bosh ko‘tardi. Farg‘onadagi harakatlarda dehqonlar bilan birga dorbozlar, kosiblar va shahar kambag‘allari faol ishtirok etib, partizanlik urushi usullaridan foydalanildi.

Samarqand va Sirdaryo viloyatlari: Bu hududlarda ham mardikorlik safarbarligiga qarshi ommaviy rad javoblari berildi, soliq daftarlari yoqib yuborildi va jazo otryadlariga qurolli qarshiliklar ko‘rsatildi.

2. Harakatning jazo otryadlari tomonidan bostirilishi va uning oqibatlari

Chor hukumati Turkistondagi isyonni bostirish uchun general-gubernatorlikka favqulodda vakolatlar berdi va o‘lkaga zamonaviy qurollar (pulemyot va zambaraklar) bilan qurollangan yirik harbiy kuchlar va jazo otryadlarini safarbar etdi.

Shafqatsiz choralarning ko‘rilishi: Ayniqsa, Jizzax va Yettisuv hududlarida jazo otryadlari butun-butun qishloqlarni vayronag qildi, tinch aholini qirg‘inga uchratdi. Jizzaxning eski shahar qismi butunlay vayron qilinib, yoqib yuborildi.

Fojiali oqibatlar: Minglab vatandoshlarimiz halok bo‘ldi, o‘n minglab insonlar surgun qilindi yoki hibsga olindi. Yuz minglab mahalliy aholi (ayniqsa, Yettisuv va Qirg‘iziston hududlaridan) qirg‘indan omon qolish uchun Xitoy hududiga (Sharqiy Turkistonga) qochishga majbur bo‘ldi. Shunga qaramay, chor hukumati baribir 100 mingdan ortiq mardikorni front orti ishlariga majburlab olib ketishga erishdi.

3. 1916-yilgi harakatning tarixiy ahamiyati

Mag‘lubiyatga uchraganiga va mislsiz qurbonlar berilganiga qaramay, 1916-yilgi milliy ozodlik harakatining tarixiy ahamiyati beqiyosdir:

Milliy birdamlikning shakllanishi: Harakat Turkiston xalqlarining umumiy dushman – chor mustamlakachiligiga qarshi milliy va mintaqaviy miqyosda birlasha olishini ko‘rsatdi.

Siyosiy ongning o‘sishi: Ushbu qo‘zg‘olon xalqning ijtimoiy-siyosiy ongini uyg‘otdi va keyingi jadidchilik hamda muxtoriyatchilik harakatlari uchun ulkan tajriba maktabi vazifasini o‘tadi.

Imperiyaning zaiflashishi: Rossiya imperiyasi o‘z orqasidagi "tinchgina mustamlaka" deb hisoblagan o‘lkada ulkan harbiy kuch saqlashga majbur bo‘ldi, bu esa chorizm inqirozini tezlashtirdi.

Xulosa

- Ushbu mavzu doirasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 1916-yilgi milliy ozodlik harakati Turkistonning barcha viloyatlarida mustamlakachilikka qarshi umumxalq nafратining yorqin ifodasi bo‘ldi. Garchi chorizmning harbiy ustunligi sababli harakat shafqatsizlarcha bostirilgan bo‘lsa-da, u xalqimizning ozodlik va istiqlol yo‘lidagi mardonavor kurashining o‘chmas sahifasi bo‘lib tarixda qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston tarixi. (Uchinchi kitob). – Toshkent: "Fan", 2011.
2. Rajabov Q. 1916-yilgi Jizzax qo‘zg‘oloni. – Toshkent: "Ma’naviyat", 2002.
3. Ziyoev H. Turkiston mustaqilligi uchun kurashlar tarixi. – Toshkent